

ARNOŠT LUSTIG

MODLITBA PRO KATEŘINU HOROVITZOVOU

Vytvořeno v rámci projektu Gymnázium Sušice – Brána vzdělávání II

Autor: Mgr. Edita Krouská

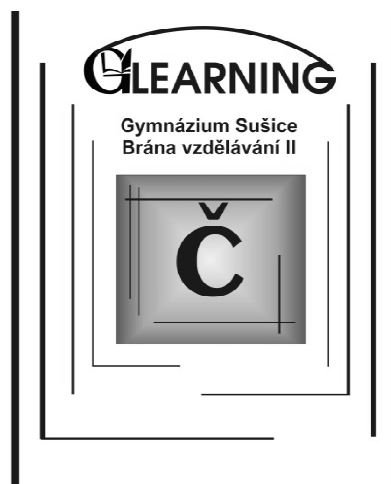
Škola: Gymnázium Sušice

Třída: 4. ročník čtyřletého studia

Předmět: Český jazyk - literatura

Datum vytvoření: listopad 2013

Označení: VY_INOVACE_32_CJ-1_16

Anotace a metodické poznámky:

Materiál obsahuje pracovní list určený k rozboru textu. Pracuje s ukázkou z uměleckého díla Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou. Následují úkoly vztahující se jak k samotné ukázce, tak i k širšímu kontextu autorovy tvorby, včetně zasazení díla do kontextu světové literatury. Součástí materiálu je i možné řešení, tedy odpovědi na zadané otázky. Pracovní list je vhodný jako příprava k ústní části společné maturitní zkoušky z českého jazyka.

Zdroje a použité materiály:

1. LUSTIG, Arnošt. Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou, Mladá fronta, Praha, 1990, 144 stran, 23-022-90
2. POLÁŠKOVÁ, Taťána. Literatura – přehled středoškolského učiva, nakladatelství VYUKA.cz, edice MATURITA, Třebíč, 2012 – dotisk 2. vydání, 207 stran, ISBN 80-902571-6-X

Obrázky a schémata byly vytvořeny pomocí nástrojů programu MS Word, 2007.

Materiály jsou určeny pro bezplatné používání pro potřeby výuky a vzdělávání na všech typech škol a školských zařízení. Jakékoliv další využití podléhá autorskému zákonu.

ARNOŠT LUSTIG

MODLITBA PRO KATEŘINU HOROVITZOVOU

Kateřina Horovitzová (a tomu se pan Brenske v duchu upřímně podivil, i když byl navyklý nedivit se už ničemu a byl by mohl sepsat tlustou knihu na námět lidské důvěřivosti a co dokáže z lidí udělat strach) byla zastřelena jediným čistým zásahem rovnou do srdce. Kulomet se tu choval nenápadně a střídmě. Na bílých, až k úžasu hladkých prsou Kateřiny Horovitzové byl jen malý zkrvavený kroužek, stahující se snad sám od sebe anebo pružností mladé pleti dovnitř, jako by se chtěl skrýt. Pan Brenske dal příkaz, aby toto tělo ponechali zatím zde, zatímco ostatní mohou běžným způsobem spálit. A potom dal pokyn, aby židovští mužové ze zvláštního komanda, kteří tak vzorně pomohli mužům v uniformách, jako by byli spojeni neviditelným souručenstvím těch, co zabíjejí, proti těm, co jsou zabíjeni, dostali zítra, pozítří a popozítří zvětšené přiděly; po plechovce krvavé paštiky z koňských jater, uzené ryby z německých moří a po lahvičce tuzemského rumu. Nato rozkázal všechno zde uklidit, aby se provoz snad nezdržel, a spokojeně a suše se zase usmál. Byl trochu unaven, ale ještě si to nepřipouštěl, protože byl ve službě. Pan Brenske dovedl uklidňovat druhé, a proto se dostal tam, kde právě byl. Za jiných okolností by se byl možná opravdu věnoval okultismu, ale i tohle nebylo přechodně k zahazení. Naopak, v jeho hlavě právě v té době dozrával nápad všech nápadů.

Nazítří, počínaje úsvitem, byla na příkaz pana Bedřicha Brenskeho vystavena mrtvola devatenáctileté židovské tanečnice Kateřiny Horovitzové ve skladišti vedle spalovny, kde se běžně sušily vlasy, jak už bylo řečeno, ostříhané mrtvým ženám v plynových komorách.

...

Po tři dny, od svítání do soumraku, se sem chodili dívat vedoucí tábora, pozvaní panem Bedřichem Brenskem. Nejdříve přicházeli důstojníci ze samotného velitelství a tajného oddělení, pak poddůstojníci a nakonec mužstvo. Když se všichni vystřídali, směli a zároveň museli přijít někteří židé.

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

ZADÁNÍ ÚKOLŮ

1. Urči literární druh a žánr:
2. Charakterizuj jazykové prostředky:
3. Charakterizuj postavy vystupující v ukázce:
4. Charakterizuj prostředí, ve kterém se děj ukázky odehrává:
5. Jaká je kompozice díla? Ze které části je ukázka?
6. Definuj hlavní motivy celého díla:
7. Zařaď ukázku do kontextu autorova díla:
8. Charakterizuj českou literaturu v době vzniku tohoto díla:
9. Kterí další čeští spisovatelé ztvárnili ve svých dílech téma druhé světové války?
10. Kterí autoři ve světové literatuře zpracovali toto téma?
11. Zamysli se nad inspirací pro další umělce:

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

MOŽNÉ ŘEŠENÍ ÚKOLŮ

1. Urči literární **druh** a žánr: **epika, novela**

Podle Aristotelovy poetiky rozlišujeme tři základní literární druhy – epika, lyrika a drama. **Epika** je literární druh, v němž je skutečnost ztvárněna vypravováním příběhu. Obvykle mívá dvě složky – řeč autorskou (vypravěč) a promluvy jednotlivých postav.

Novela je epický prozaický žánr zpravidla středního rozsahu, jehož základ tvoří poutavý příběh s výrazným zakončením. Za zakladatele novely je považován G. Boccaccio.

2. Charakterizuj **jazykové prostředky**:

Kniha je psána **er-formou** (nadosobní vypravěč), **spisovným jazykem**. Větná stavba je pestrá, najdeme složitá souvětí s polovětnými konstrukcemi i krátké větné ekvivalenty. Často v závorkách najdeme vysvětlení či doplnění informace z předcházející věty, případně něco jako „scénickou poznámku“, která přibližuje čtenáři, jak se postava tváří, co zrovna dělá.

Pomocí promluv rozlišíme i povahy postav. Například pan Brenske mluví „jako kniha“, používá uhlazený, až příliš zdvořilý jazyk, jeho diplomatické dovednosti mu pomáhají dostat ostatní tam, kam sám chce. Libuje si v dvojsmyslech, které vyznívají ironicky, často mluví o „konečném řešení“ či o „likvidaci problémů“. Některé z postav mluví jinotajně, například postava krejčího, který zná osud Kateřininých příbuzných, ale nesmí jí ho prozradit, mluví tedy jen v náznacích, zmiňuje se jen tak mezi řečí o větru, který roznáší popel, o brzkém konci.

Text je protkán **dialogy**, přímá řeč jej oživuje. Objevují se i repliky v německém jazyce.

3. Charakterizuj **postavy** vystupující v ukázce:

Hlavními postavami ukázky jsou **Bedřich Brenske** a Kateřina Horovitzová. Brenske je nacistický důstojník, velitel akce „výměny zajatců“. Je to vlídně se tvářící člověk, který zdůrazňuje svůj lidský přístup, ve skutečnosti se jedná o zdatného manipulátora a demagoga. Uskutečňuje předem vymyšlený plán, kterým manipuluje s lidskými osudy za účelem vlastního obohacení se. Od skupiny židů vybírá pod různými záminkami další a další šeky. Libuje si v dvojsmyslných narážkách, kterými dává najevo svou převahu.

Kateřina Horovitzov je devatentilet dvka, byval tanecnice. M dlouh čern vlasu a štíhlou postavu. Do Osvtm přšla s celou svou rodinou – s rodiči, dědečkem a šesti sestrami, na kter neustále myslí a kter chce zachránit před smrtí (netuř vřak, ůe uů je zachránit nemuůe, jen z narzek **krejiho** či **rabína Dajema z Lodůe** začíná tuřit prav stav věci). Kateřina je jediná ůensk postava této novely, vystupuje zde jako symbol ůenskho principu, nakonec prokáže vř odvalu neů vřichni muůi dohromady. V závěru novely se jako jediná vzmuůe na odpor, a i kdyů je její pokus neuřpřn, její zoufal gesto svdi o ůenské sle a pokusu zachránit zbytek lidsk důstojnosti.

4. Charakterizuj **prostředí**, ve kterm se děj ukázky odehrává:

Děj ukázky se odehrává v **koncentračním táboře Osvtm**. Tady začíná přbh cel novely, sem se v přbhu knihy jeřt několikrát dostaneme a tady také cel přbh koni. Autor li prostředí tábora docela podrobn, hlavn prostory spaloven s mnoha komíny, ze kterých neustále stoupá čern dům. V závěru novely pak čtenář pozná, jak probíhala přprava ůid před zpopelněním, jak se v podzemní svlkrn museli zbavit obleen i šperků, pak byli nahnni do plynov komory.

Dalřch prostředí přbhu není mnoho, kromě koncentračního tábora se dále ocitáme pouze ve vlaku se zatemnnmi okny. Vlak se pohybuje, vůdy se ale vrací zpět do tábora.

5. Jak je **kompozice** díla? Ze které části je ukázka?

Novela je prehledn členěna do **tř kratřch celků**. Nejedná se o kapitoly, jen o tř oiřlovane části. Děj přbhu je vystavěn na krtkm časovm úseku, odehrává se v **roce 1943**.

Přbh začíná v koncentračním táboře Osvtm. Je zde skupinka dvaceti bohatých ůid s tunm kontem a americkm pasem, kterou nacist zajali v Itálii a kter bylo slíbeno, ůe budou vymnni za nmeck prominenty zajat spojeneckou armádou. Vedou ůidovsk skupiny **Herman Cohen** zahlédne na třdc rampě krásnou polskou ůidovu Kateřinu a rozhodne se ji také zachránit. Němci jejich záchrannou akci neustále zdrůuj, pod různými záminkami lákají z bohatých ůid dalř peníze. Skupinka uů je naloůena do vlaku a cestují k velké lodi, kter je m dopravt do bezpei. Jenůe vlak se několikrát z nesmyslných důvodů vrací zpět do tábora. Jednou jde o to, ůe Kateřina a Herman Cohen musí být oddáni, aby s ním mohla vycestovat, pak dojde k zastřelen jednoho z cestujících (Rappaport-Lieben uů totiů začal tuřit, ůe s nimi Brenske jen manipuluje, a dval to najevo) a jeho tělo se musí odvézt zpět do Osvtm.

Kdyů uů byla švcarsk konta vřech cestujících przdn, byli donuceni napsat o peníze i svm přbuznm (náklady na jejich „záchranu“ se podle

Brenského neustále zvyšovaly). Brenské neustále utvrzuje Kateřinu, že její příbuzní jsou v pořádku, láká z Cohena další peníze i na jejich vykoupení. Letmá setkání Kateřiny se dvěma židovskými vězni – s krejčím a rabínem Dajem z Lodže naznačují realitu koncentračního tábora, Kateřina v jejich náznacích a narážkách začíná vidět zoufalost celé situace. Paradoxem je, že oba tito vězni jsou vlastně součástí toho nacistického aparátu – krejčí je členem komanda, které v závěru zneškodní vzpouru vedenou Kateřinou, a rabín pracuje jako obsluha spalovny. Oba vědí o zrudnosti nacistů, přesto pro ně pracují.

Příběh graduje posledním návratem do Osvětimi. Celá skupina je nahnána do plynové komory. Je jim do poslední chvíle tvrzeno, že jde jen o dezinfekční proces, že se před cestou do Švýcarska musí z hygienických důvodů pořádně vykoupat. Podvedení židé už pomalu zjišťují, že jsou v pasti. Přesto plní veškeré pokyny. Pouze Kateřina se vzchopí k zoufalému činu, kterým si zachová poslední zbytek lidské důstojnosti. Zmocní se zbraně německého důstojníka a zastřelí jej. Odpovědí je hromadná poprava, při které německé kulometry zastřelí všechny židy z této skupinky, včetně Kateřiny. Její tělo je pak vystaveno pro výstrahu ostatním.

Ukázka je ze **závěrečné části knihy**. Předcházela jí čin Kateřiny Horovitzové, při kterém se pokusila o odpor, zmocnila se zbraně Horsta Schillingera a střílela ho do břicha. Pak pálila ještě několikrát, pokaždé u toho vyslovila jméno jednoho člena své rodiny. Poslední jméno znělo Lea, to byla její nejmladší sestra, jejíž smrt také chtěla pomstít. Zranila ještě jednoho mladičkého německého důstojníka, ale pak už pálila bez zásahu cíle. Bedřich Brenské povolal zvláštní komando (jehož členem byl i krejčí), a všichni židé byli zastřeleni. Pak bylo tělo Kateřiny vystaveno a nakonec zbaveno vlasů a spáleno. Kniha končí slovy rabína Dajema z Lodže: „Ty má maličká, ty má něžná, ty má statečná. Pochváleno budiž tvoje jméno, dříve než jméno boží. Ty má kurážná, ty má bojující. Stokrát budiž pochváleno tvoje jméno. Stokrát kurážná, stokrát dobrá, tisíckrát spravedlivá, tisíckrát krásná.“

6. Definuj hlavní **motivy** celého díla:

Hlavními motivy jsou **válka, koncentrační tábor, vyhlazování židů, manipulování s lidmi, vydírání, bezmocnost**. Jednání nacistických důstojníků je pokrytecké, bezohledné, cynicky si pohrávají s lidskou nadějí. Důležitým motivem je **smrt** a strach ze smrti. Objevují se i motivy soucitu, rodinných vazeb, lidské důstojnosti a oslabení této důstojnosti v nelidských podmínkách koncentračního tábora, kdy vězni jsou absolutně v moci svých vězňitelů.

7. Zařaď ukázkou do **kontextu** autorova díla:

Arnošt Lustig byl v roce 1942 poslán z rasových důvodů do Terezína, poznal i Osvětim a Buchenwald. V březnu 1945 uprchl z transportu smrti a až do osvobození se skrýval. Během holokaustu přišel téměř o celou svou rodinu. I z toho důvodu se ve svém díle tematicky věnoval právě židovské problematice v období druhé světové války. V 50. letech vydal několik povídkových souborů inspirovaných vlastními zážitky z koncentračních táborů – **Noc a naděje**, **Démanty noci**, v 60. letech byly vydány novely **Dita Saxová** (1962) a **Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou** (1964).

Novela byla napsána podle skutečné události, kdy v roce 1943 Němci na Sicílii zajali bohaté židovské podnikatele s americkými pasy, pod různými záminkami z nich vymámili peníze a nakonec je stejně poslali na smrt.

Židovské problematice nejen v období války se Lustig věnoval i ve svých dalších povídkách, které psal na přelomu 20. a 21. století. Arnošt Lustig zemřel v roce 2011.

8. Charakterizuj **českou literaturu** v době vzniku tohoto díla:

Česká literatura v 60. letech 20. století byla žánrově i tematicky velmi pestrá. Mezi nejvýznamnější autory tohoto období patří Ota Pavel, Bohumil Hrabal, Josef Škvorecký, Vladimír Körner, Vladimír Páral, Ladislav Fuks, Milan Kundera, Ludvík Vaculík, Vladimír Neff, Ivan Klíma a další.

9. Kteří další **čeští spisovatelé** ztvárnili ve svých dílech téma druhé světové války?

Téma války zpracovávali autoři už od okamžiku osvobození. **Jan Drda** napsal povídkový soubor **Němá barikáda** (1946), hned po válce vyšla i **Reportáž psaná na oprátce**, jejímž autorem byl **Julius Fučík**. O degradaci českých židů v době války napsal **Jiří Weil** román **Život s hvězdou** (1949). V letech padesátých psal o válce kromě Lustiga například i **Norbert Frýd** – román **Krabice živých** (1956) a **Jan Otčenášek** – novela **Romeo, Julie a tma** (1958). Výrazné jsou knihy **Ladislava Fukse** – **Pan Theodor Mundstock** (1963) či **Spalovač mrtvol** (1967) a baladické prózy **Vladimíra Körnera** – **Střepiny v trávě** (1964) a **Adelheid** (1967). Téma války se odráží i v díle **Josefa Škvoreckého** – povídky **Prima sezóna** (1975) o dospívání v době okupace či román **Zbabělci** (1958) o konci druhé světové války na malém městě. Z próz **Bohumila Hrabala** můžeme zmínit například novelu **Ostre sledované vlaky** (1965). Války se okrajově dotknou i některé z povídek **Oty Pavla**, například **Smrt krásných srnců** (1971). Z nejnovějších autorů, kteří se vracejí k tématu

druhé světové války, zmiňme například **Jiřího Šulce** a jeho román **Dva proti Říši** z roku 2007.

10. Kteří autoři ve **světové literatuře** zpracovali toto téma?

Z německých autorů zpracovával téma druhé světové války například **Erich Maria Remarque** v románech **Vítězný oblouk**, **Jiskra života** nebo **Čas žít, čas umírat**. Mezi americkými autory pak jsou **Norman Mailer** s románem **Nazí a mrtví**, **Joseph Heller** s románem **Hlava XXII** či **William Styron** s románem **Sophiina volba**. Z australských autorů je nejznámější **James Clavell** – román **Král Krysa**.

11. Zamysli se nad **inspirací** pro další umělce:

Novela **Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou** byla zfilmována režisérem **Antonínem Moskalkem** už v roce 1965. Scénář k filmu napsal sám **Arnošt Lustig**.